ISSN: 1999-5601 (Print) 2663-5836 (online)
Lark Journal
Available online at: https://lark.uowasit.edu.iq

The role of children's poetry in Education and Didactic Diwan (Jirwakan) by A. A. Shawnim as an Example

*Corresponding author
Nechirvan Jassim Wali
Salahaddin University

Nechirwan.wali@su.edu.krd

Srusht.jawhar
Hawez Koya University

srusht.jawhar@koyauniversity.org

A R T I C L E I N F O

Article history:
Received 24Dec 2024
Accepted 26Dec2024
Available online 1 Jan 2025

ABSTRACT

This research, entitled (The Role of Children's Poetry in Education, the Diwan (Jirwakan) by A.A. Shawnim as an Example), consists of an introduction, three axes, and a list of sources. In the first section, the researcher tried to explain the term children's poetry and its most prominent features in terms of form and content. In the second axis, the researcher tried to inform readers of the extent to which educational messages are reflected in poetry. We dealt with models of poetry and showed some aspects of educational messages and values. In the third axis, the researcher tried to search for the reflection of educational messages in the poet's poems. At the end of the research, we published the most important results that we obtained during this research.

CC BY

© 2025 LARK, College of Art, Wasit University

DOI: https://doi.org/10.31185/lark.4089

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

دور الشعر الأطفال في التربية والتعليم ديوان (جريوةكان) ل ع. ع. شونم نموذجا

م. ی. نێچیروان جاسم ولی **پ.ی. د. سروشت جەوهەر حەوێز**
زانكۆی سەڵاحەددین **زانكۆی كۆیە**

هذا البحث الموسوم ب(دور الشعر الأطفال في التربية والتعليم ديوان (جريوةكان) ل ع. ع. شونم نموذجا) يتكون من المقدمة وثلاث محاور وقائمة المصادر.

حاول الباحث في المحور الأول أن يبين مصطلح الشعر الأطفال وأبرز سماته من ناحية الشكل والمضمامن.

في المحور الثاني حاول الباحث أن يعرف القراء بمدى الإنعكاس رسائل التربوية في أشعار وتناولنا بنماذج الشعرية وظهرنا بعض جوانب من رسائل وقيم التربوية.

في المحور الثالث حاول الباحث أن يبحث عن الإنعكاس رسائل التعلمية في أشعار الشاعر.

وفي أخر البحث نشيرنا إلى أهم نتائج التي حصلنا خلال هذا البحث.

كلمات المفاتحية: شعر الأطفال, التربية, التعليم, ع. ع. شونم, جريوةكان.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

رۆڵی شیعری منداڵان لە پەروەردە و فێرکردندا

دیوانی (جریوەکان)ە ع. ع. شەونم بە نموونە

ئەدەبی منداڵان بەگشتی و شیعری منداڵان بەتایبەتی لە پاڵ ئەوەی بەشێکی گرنگی ئەدەبی هەر نەتەوەیەک پێکدەهێنن و لە ڕووی ئیستاتیکییەوە چێژ و جوانی بە وەرگری ئەو ئەدەبە دەبەخشن, لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆڵێکی بەرچاو لە پەروەردە و فێرکردنی منداڵان و نەوەی تازەی هەر میللەتێکدا دەگێڕن, بۆیە زۆر جار شیعری منداڵان وەک ئامرازێکی پەروەردە و فێرکردن ئەرک دەبینێت و ئەو چەشنە شیعرە دەبێتە هەڵگری کۆمەڵێک پەیامی پەروەردەیی و فێرکاری و دەتوانێت هاریکاریی دایباب و مامۆستا و ناوەندە فێرکارییەکان بێت بۆ پەروەردە و پێگەیاندنی منداڵان لەسەر بنەمای کۆمەڵێک بەهای ڕەوشتی و پەیامی پەروەردەیی.

ع. ع. شەونم (١٩٢٥_٢٠٢٠) یەکێکە لەو شاعیرانەی گرنگییەکی بەرچاوی بە شیعری منداڵان داوە و لە چوارچێوەی ئەو شیعرانەدا کۆمەڵێک پەیامی پەروەردەیی پێشکەش کردووە, ئەم توێژینەوەیە جەختکردنەوەیە لەسەر باسکردنی ڕۆڵی شیعری منداڵان لە پەروەردە و فێرکردن لای ناوبراو و شیعرەکانی ئەو شاعیرە ئەوە دەردەخەن بە ئامانجی پەروەردە و گۆشکردن و

پێگەیاندنی منداڵان نووسراون و شاعیر بە هۆی شیعرییەکانییەوە ویستوویەتی لە پاڵ لایەنە ئیستاتیکییەکانی شیعرەوە, لە ڕووی ناوەڕۆکەوە چەندان بابەتی پەروەردەیی لە ناواخنی شیعرەکانیدا بەرجەستە بکات.

وشە کلیلییەکان: شیعری منداڵان, پەروەردە, فێرکردن, ع. ع. شەونم, جریوەکان

پێشەکی

بە گەڕانەوە بۆ سەرەتاکانی شیعری منداڵانی کورد سەرنجی ئەوە دەدەین شیعری منداڵان سەرەتاکانی بۆ شیعری فێرکاری دەگەڕێتەوە و لەوەوە هاتووەتە کایەوە, واتە ئەو چەشنە شیعرانەی لەو سەرەتاوە تایبەت بووە بە منداڵان بە پلەی یەکەم مەبەستی فێرکاری هەبووە, لەم لایەنەوە دەکرێت ئاماژە بە فەرهەنگی (نۆبەهارا بچووکان)ی ئەحمەدی خانی و (ئەحمەدی)ی شێخ مارفی نۆدێ و عەقیدەنامەکانی ڕواری و مەولەوی بدەین. ئەم بەرهەمانە بەتایبەتی جەختیان لەسەر لایەنی فێرکاری کردووەتەوە و مەبەستی دانەرەکانیان گەیاندنی پەیامە فێرکارییەکان بووە. ئەم بەرهەمانەی ئاماژەمان پێدان سەرەتا ساکارەکانی ئەدەبی منداڵانی کورد پێکدەهێنن, کە تا ڕادەیەکی زۆر هەر بۆ گەیاندنی کۆمەڵێک پەیامی فێرکاری بووە.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

شیعری منداڵانی کورد لەگەڵ ڕەوتی بەرەو پێشچوونی گشتیی ئەدەبی کوردی و گۆڕانکارییەکانی سەردەم بەرەو پێش چووە و لە لایەنی ڕوخسار و ناوەڕۆکەوە هەنگاوی باشی ناوە و کۆمەڵێک شاعیری ئەو بوارە ئەوەندەی پێیان کراوە و بۆیان لواوە هەوڵی خۆیان داوە و ویستوویانە لە ڕێگەی شیعرەکانییەوە پەیامی پەروەردەیی و بەهای ئاکاری و ڕەوشتی فێری منداڵان بکەن. ع. ع. شەونم یەکێکە لەو شاعیرانەی لە شەستەکانی سەدەی ڕابردووەوە شیعری بۆ منداڵان بڵاو کردووەتەوە و ئەزموونێکی دیاری لەو بوارەدا هەیە. شاعیر لە شیعرەکانیدا چەندان پەیامی پەروەردەیی و فێرکاری پێشکەشی منداڵان کردووە و ئەم توێژینەوەیە بۆ تیشک خستنە سەر ئەو لایەنەی شیعرەکان تەرخان کراوە.

میتۆدی توێژینەوە: ئەم توێژینەوەیە میتۆدی وەسفیی شیکاری گرتووەتە بەر.

گرنگیی توێژینەوە: لەبەرئەوەی شیعری منداڵان بەشێکە لە هەست و دەروون و دونیای منداڵان, بۆیە ڕۆڵێکی گرنگ و دیار لە پەروەردە و فێرکردندا دەبینێت, دەکرێت وەک ئامرازێکی فێرکاری سوودی لێ ببینرێت و شیعرەکانی شاعیر ئەو لایەنەی لێ بەدی دەکرێت.

ئامانجی توێژینەوە: لە پانتاییی ئەدەب و ڕۆشنبیریی کوردیدا شیعری منداڵان وەک پێویست لە ڕووی پەروەردە و فێرکارییەوە ئاوڕی لێ نەدراوەتەوە و لێی نەکۆڵراوەتەوە و ئەو پێگە پەروەردەییە گرنگەی لە پێگەیاندنی منداڵاندا هەیە ڕووناکی نەخراوەتە سەر.

پێکهاتەی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە لە پێشەکی و سێ تەوەر پێکدێت:

تەوەری یەکەم: چەمک و تایبەتمەندییەکانی شیعری منداڵان

تەوەری دووەم: پەیامە پەروەردەییەکانی دیوانی جریوەکان

تەوەری سێیەم: پەیامە فێرکارییەکانی دیوانی جریوەکان

لە کۆتاییدا ئەنجام و لیستی سەرچاوەکان خراونەتە ڕوو.

تەوەری یەکەم: چەمک و تایبەتمەندییەکانی شیعری منداڵان

شیعری منداڵان لە دونیای منداڵاندا تایبەتمەندیی خۆی هەیە و نزیکترین هونەرە لە دەروونی منداڵانەوە و کاریگەریی بەرچاوی لەسەر کەسایەتی و پەروەردە و پێگەیاندنی منداڵان هەیە, بۆیە ((لە کۆنەوە دایکانی بەسۆز میهرەبانی کوردمان, بە لایلایە و لۆرین و گورگانەشەوێ و لاواندنەوە, بە دەنگێکی ناسک و بە ئاوازێکی بەسۆز و شیرین, لەگەڵ ڕاژەنینی بێشکە و لانکەکانی کۆرپە شیرینەکانیان, بەسۆزەوە کۆرپەکانیان لاواندوونەتەوە و ژیریان کردوونەتەوە)) (شوان, ٢٠٢٢, ١٣٣) دایکانی کورد لە کۆنەوە ڕۆڵی شاعیری منداڵانیان بینیوە و هەندێک لەو بابەتانەشی بۆ منداڵەکانیان گوتووە ئەگەر بە شێوەیەکی سادەش بووبێت لە فۆڕمی شیعردا بووە و بووەتە بابەتێکی فۆلکلۆری و لە نموونەی ئەو لایلایانەی, کە هاندانی بۆ منداڵ تێدایە, هاتووە:

لای لایە کۆرپە جوانەکەم لای لایە

مەرد و شێرانە بێینە ناو کایە

پایە بڵند بی بگەیت بە پایە   (ڕەسوڵ, ٢٠١٢, ٧٣)

لەم لایلایەدا هاندانی منداڵی تێدایە و هەڵنایەتی بۆ ئەوەی لە دواڕۆژدا ببێتە کەسێکی کاریگەر و دیاری ناو کۆمەڵ.

شیعری منداڵان ((وتەیەکی کێشدار یان هۆنراوەیەکی خەیاڵاوییە, کە سۆز و هەست و خوستی منداڵ دەبزوێنێ لە ناخیدا مۆسیقایەکی ئارامیش بەدی دەکرێت)) (شەبانی, ١٣٩٩, ٦٢) ئەم پێناسەیە جەختکردنەوەیە لەوەی شیعری منداڵان بەتایبەتی لە ئەدەبی کوردیدا بەگشتی پابەندی کێش و سەروا دەبێت, لەبەرئەوەی منداڵان ((لە بچووکییەوە حەز بە ئاواز و تۆن و وتەی

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

مۆسیقایی کێشدار دەکەن)) (نجیب, ١٩٩١, ١٤٤). لەم ئەدەبەدا ئەو وەرگرەی شیعرەکەی پێشکەش دەکرێت منداڵە, لەبەرئەوە شیعری منداڵان ((ئەو شیعرەیە گوزارشت لە هەست و سۆز و ناخ و پێویستییە ئەدەبییەکانی منداڵ دەکات, هەروەها بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ بەبێ شیکردنەوە و هۆکار دەبێتە جێگای ڕەزامەندی و سەرسامی منداڵان)) (ئەحمەد, ٢٠٢٢, ١٢٧). شیعری منداڵان دەربڕی داخوازی و ناخ و پێویستییەکانی دونیای منداڵانە و بۆیە دەبێتە جێگەی پەسەندی منداڵانە.

شیعری منداڵان بۆ ئەوەی لەگەڵ خواست و ویست و پێویستییەکانی دونیای منداڵدا تەبا و تەریب بێت, پێویستە ئەو شیعرە لە خۆگری کۆمەڵێک خاسیەت و تایبەتمەندیی گرنگ بێت, لەوانە:

١_ کۆکبوون لەگەڵ منداڵدا: ئەو شیعرەی بۆ منداڵ دەنووسرێت و پێشکەشی دەکرێت پێویستە لە کۆمەڵێک ڕووەوە لەگەڵ منداڵدا کۆک بێت, بە جۆرێک ((لەگەڵ ئاستی گەشەسەندنی جەستەیی و ژیری و دەروونی و کۆمەڵایەتی دەوروبەری منداڵدا بگونجێت)) (شوان, ٢٠١٨, ٤٥). زۆر گرنگە شاعیر ڕەچاوی ئەم کۆکبوون و گونجاوییە بکات بۆ ئەوەی شیعرەکەی بتوانێت کاریگەریی زیاتر بێت. واتە بزانێت چ جۆرە شیعرێک بۆ چ کەسێک و بۆ چ بابەت و مەبەستێک دەنووسێت.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

٢_ گونجاوی لەگەڵ قۆناغەکانی تەمەنی منداڵیدا: شیعری منداڵان ناوێکی گشتییە بۆ کۆی شیعری منداڵان لە هەموو قۆناغەکانی منداڵی, بەڵام تەمەنی منداڵی بۆ چەند قۆناغێک دابەش دەبێت, پسپۆڕ و شارەزایان ((تەمەنی منداڵیان لە (٣_١٥)ساڵی دابەش کردووە, هەر تەمەنێکی منداڵییان خستۆتە قۆناغێک)) (حسن, ٢٠٢٢, ٩). هەر قۆناغێک چەند ساڵێک دەگرێتەوە و تایبەتمەندیی خۆی هەیە و شیعری تایبەتی بەو قۆناغە بۆ دەنووسرێت. قۆناغەکان بەم جۆرەن؛ قۆناغی واقیعی (٣_٥ ساڵی), قۆناغی ئەندێشەی فراوان (٦_٨ ساڵی), قۆناغی پاڵەوانی (٨_١٢ ساڵی), قۆناغی هەرزەکاری (١٢_١٥ ساڵی) (بڕوانە: إسماعيل, ٢٠١١, ٣٠_٤٠) منداڵانی ئەم قۆناغانە لە ڕووی زمان و وشە و دەربڕین و بیرکردنەوە و پێویستییەکانیان لە یەکتر جیان, بۆیە ئەو شیعرەی بۆ منداڵێکی قۆناغی واقیعی دەگونجێت بۆ منداڵێکی قۆناغی هەرزەکاری دەبێتە بێزارکەر و دووبارە, هەروەها وشەکانی ئەو شیعرەی بۆ منداڵێکی قۆناغی پاڵەوانی ئاسان و ئاشنایە بۆ منداڵێکی قۆناغی واقیعی سەخت و ئاڵۆزە. ئەو شیعرانەی بۆ قۆناغی واقیعی دەنووسرێن لە ڕووی ناوەڕۆکەوە بەزۆری لەبارەی ئەو شتانەوەیە, کە لە دەوروبەری منداڵەکەدان و وەک؛

کەلوپەلەکانی ماڵەوە, گیاندارییە ماڵییەکان...هتد و هەروەها گرنگە شیعرەکانی ئەو قۆناغە بە ((خەتی شاش و ڕوون ئاشکرا بکرێن و وێنەی ڕەنگاوڕەنگی سەرنجڕاکێشان لەگەڵ دابنرێن)) (إسماعیل, ٢٠١١, ٣١). هەرچی قۆناغی هەرزەکارییە ئەوا منداڵان لەم قۆناغەدا وەک لاساییکردنەوە و چاولێکردن لە گەورەکان ((حەز لەو نووسینانە دەکەن بیخوێننەوە کە گەورە دەیخوێننەوە, ئەمەش دۆزینەوەی کەسیەتەکەیەتی)) (ئەحمەد, ٢٠٠٦, ٢٢). ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت وشە و دەربڕینی ئەو نووسینانە لە نێوانیشیاندا شیعر کۆمەڵێک وشە لە خۆدەگرن, کە لە ئاستی ئەو تەمەنەدان.

٣_ ڕوونیی زمان و ساکاری دەربڕین: بە گشتی زمانی شیعری منداڵان ئەو وشە و ڕستە و دەربڕینانەیە, کە شاعیر لە شیعرەکەیدا بەکاری دەهێنێت و پێویستە ((وشەکان ڕەوان بن و بەهێز و جوان بن و دوور بن لە هەڵەی ڕێزمانی, چونکە ڕەوانیی وشە و ئاسانی لە ڕوونیی وشەکان و دەستەواژە و پێکەوەبەستنیانەوە دەردەکەوێت)) (محمود, ٢٠٠٠, ٢٨_٢٩) ڕوونی و ڕەوانی و ئاسانی وشەکان بۆ ئەوەیە منداڵ بە سانایی لێی تێ بگات و پێویست بەوە نەکات بۆ تێگەیشتن لێیان بۆ دایباب و مامۆستا بگەڕێتەوە و ڕوونیی دەربڕینەکان وا دەکات پەیامەکەی کاریگەرتر بێت. هەروەها بەکارهێنانی هونەرەکانی ڕەوانبێژی بە جۆرێکی ئەوتۆ بەکارنەهێنێت, کە دەقەکە پڕ بێت لە هونەرەکان و تێگەیشتن لێی سەخت بێت.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

٤_ هەبوونی کێش و سەروا: بەگشتی شیعری منداڵان وا دەخوازێت کێش و سەروای هەبێت و دێڕەکان درێژ نەبن, چونکە لەگەڵ هەناسەی منداڵ نایەنەوە یەک و ((وا باشە کێشی نیوە دێڕەکانی شیعر بۆ منداڵان ژمارەی بڕگەکانیان لە (٦, ٧, ٨, ١٠) بڕگە زیاتر نەبن. کێشی بڕگەیی ((پەنجەیی)) ئاسانترین کێشی منداڵانە)) (شوان, ٢٠٢٢, ١٣٤). ئەو کێشەی لە شیعری منداڵاندا هەیە پێویستە ژمارەی بڕگە و پێیەکانی کورت بێت, بۆ ئەمەش دەبینین زۆربەی شیعری منداڵان لەسەر کێشی بڕگەییە و شیعری عەرووزیمان زۆر کەمە ئەویش لە سەرەتاکانی شیعری منداڵان بەرچاو دەکەوێت, دیسانەوە فۆرمی شیعری سەربەست بۆ شیعری منداڵان بەشێوەیەکی گشتی زۆر زۆر کەمە, چونکە لەگەڵ حەز و چەشەی ئەدەبیی منداڵان یەکانگیر نییە. هەروەها سەرواش پێویستییەکی دیکەی شیعری منداڵانە, ئەمەش بۆ ئەوەی مۆسیقایەکی خۆش و بەجۆش بە شیعرەکە ببەخشرێت و بکرێتە سروود و گۆرانی و لەبەر بکرێت.

٥_ یەکانگیری لەگەڵ خواستەکانی منداڵدا: شیعری منداڵان بۆ ئەوەی لای منداڵ خواستراو و ویستراو بێت پێویستە شاعیر گرنگی بە خواستە سەردەمی و هەنووکەییەکانی منداڵ بدات ئەمەش

واتە ((هەڵبژاردنی ئەو بابەتانەی کە لەگەڵ ژیان و گرنگییپێدانی منداڵ بگونجێت)) (شوان, ٢٠٢٢, ١٣٤). منداڵ تاکێکی ناو کۆمەڵەکەیەتی و لە سەردەمی خۆیدا دەژیت و مامەڵە لەگەڵ سەردەم و ڕۆژگاری خۆیدا دەکات و پێویستییەکانی ژیانی وابەستەیە بە سەردەمی خۆیەوە. گرنگە شاعیری منداڵان ئەوەی لەبەر چاو بێت کۆمەڵێک شت لە سەردەمی منداڵیی خۆیدا گرنگ و پێویست بوون, ڕەنگە ئێستا کۆمەڵێک شتی دیکە هاتبنە کایەوە و بووبوونە پێویستیی منداڵ. بۆ نموونە ئەگەر سەردەمانێک منداڵ بە قوڕ یاری کردبێت, ئەوا ئێستا ئایپاد و یاریی ئەلیکترۆنی هەیە و منداڵ بەوانە یاری دەکەن, دەبێت ئەم لایەنە لە شیعری منداڵاندا ڕەنگ بداتەوە و شاعیر ئاگاداری ئەوە بێت.

٦_ هەبوونی پەیام: هەندێک جار لە شیعری گەوران بە تایبەتی لە سەردەمی مۆدێرنیزم و بە کاریگەری ڕەوت و ڕێبازە سەردەمییەکان تێبینی ئەوە دەکرێت گرنگییەکی ئەوتۆ بە ناوەڕۆک نەدراوە, یان بڵێین بێ پەیامە, بەڵام شیعری منداڵان بە جیاوازتر لە شیعری گەوران پێویستە ناوەڕۆکەکەی جوان و مانادار بێت و هەڵگری بەها باڵاکان بێت. واتە ((پەیامێک بە منداڵ بگەیەنێت)) (فەرهادی, ٢٠١٣, ١١) ئەم پەیامە وا دەکات شیعری منداڵان تەنیا بۆ چێژ و خۆشی نەبێت, واتە تەنیا گرنگیی بە لایەنە ئیستاتیکییەکەی دەقەکە نەدرێت, بەڵکو ناواخن و ناوەڕۆکی دەقەکەش بایەخی تەواوی پێ بدرێت و لە ڕێگەیەوە کۆمەڵێک پەیامی پەروەردەیی و فێرکاری و ڕۆشنبیری و ...هتد بە منداڵان بگەیەنرێت و ڕۆڵی شیعری منداڵان لە پەیامەکانی ناو شیعرەکە بەرجەستە دەبێت.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

تەوەری دووەم: پەیامە پەروەردەییەکانی دیوانی جریوەکان

ئەدەبی منداڵان بەگشتی ئەدەبێکە ئاراستەیەکی پەروەردەیی هەیە و ((ئەدیبی بواری منداڵان بەر لە هەر شت لایەنی پەروەردەیی ڕەچاو دەکات, ڕاستە ئەدیبی منداڵان سەتاسەت ڕۆڵی پەروەردە نابینێ و ئەدیبیش بە مانا تەواوەکەی ئەرکی پەروەردە نییە, یا ئەدیب یەکسان نییە بە پەروەردەکار, وەلێ نابێ شتێک بنووسێت پێچەوانەی بنەما پەروەردەییەکان بێت)) (زیاد ڕەشاد قادر, ٢٠٢٣, ٣٦_٣٧). شیعری منداڵان لەبەرئەوەی ژانرێکی ئەدەبییە, بۆیە هاوتای باس و توێژینەوەیەکی پەروەردەیی نییە, بەڵام ئەمەش مانای ئەوە نییە, شیعری منداڵان نەتوانێت پەیامی پەروەردەیی بگەیەنێت, بۆیە ئەو شاعیرانەی شیعریان بۆ منداڵان نووسیوە پەیامی پەروەردەییان لە چوارچێوەی شیعرەکانیان پێشکەش کردووە.

ع. ع. شەونم لە دیوانی جریوەکان, کە دیوانی شیعری منداڵانە و لە شیعرەکانیدا کۆمەڵێک پەیامی پەروەردەیی خستووەتە ڕوو.

١_ هاندانی منداڵان بۆ ژینگەدۆستی: یەکێک لەو پەیامە پەروەردەییانەی شاعیری لە شیعرەکانی خستوویەتییە ڕوو پەیامی ژینگەدۆستی و ئاژەڵدۆستییە.

جووک جووک چۆلەکە

چۆلەکە بچۆلەکە

بە لەرزە لەرزی باڵا

دیارە کەوتە سکاڵا

ئەڵێ وەک تۆ مناڵم

زەرنەقووتەی ئەمساڵم

خۆ تۆ خاوەنی هەستی

هەوڵ ئەدەی بۆ سەربەستی

بۆچی بەرد ئەهاوێژی؟

خوێنی پاکم ئەڕێژی؟ (جریوەکان, ٤٣)

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

شاعیر ئەم شیعرەی لەسەر زمانی چۆلەکەوە گوتووە, کە وەک دیاردەیەکی ناو منداڵان و ژیانی منداڵی, کە چۆلەکە دەکوژن, چۆلەکەش سکاڵا دەکات, کە لەبەرچی دەیکوژن. باسکردنی سروشت و ژینگە دەچێتە خانەی ڕەخنەی ئیکۆلۆژی, کە یەکێکە لە بابەتە سەردەمییەکانی ئەدەب.

هەر لەبارەی ژینگەوە شاعیر دەڵێت:

بازوو هەڵکەن دار بڕوێنن لە جێی دارستانی بڕاو

کارێز لێ دەن با جۆگەلەی دەشت وەک ئەوسا پڕ بێ لە ئاو (جریوەکان, ١٤٠)

شاعیر باسی لایەنێکی ئەو زیانە ژینگەیە دەکات, کە دوژمن بەسەر کوردستانیدا هێناوە, ئەویش بڕینەوەی دار و کوێرکردنەوەی کانی و کارێزەکانە و هانی منداڵان دەدات بۆ چاندنی نەمام و لێدانی کارێز, هەرچەندە لێدانی کارێز کارێکە لە توانای منداڵ بەدەر و بۆ منداڵ سەختە, بەڵام ئەمە لە خانەی هاندانە.

٢_ هاندانی منداڵان بۆ وەرزشکردن: وەرزش یەکێکە لە لایەنە گرنگەکانی پەروەردە بەتایبەتی پەروەردەی جەستەیی و یەکێکە لە چالاکییە خۆشەویست و خۆشیهێنەکانی منداڵان, بۆیە شاعیر دەڵێت:

هۆی وەرزشە دڵشاد و بەختیارم

لە فێڵ و تەڵەکە و درۆ بێزارم

هۆی وەرزشە هەست و هۆشم ناسکە

تەکانم هەروەک تەکانی ئاسکە   (جریوەکان, ١٢٦)

کەواتە وەرزش هۆکاری دڵشادی و کامەرانییە و هەروەها دەبێتە چالاکبوونی هۆش و بەهێزکردنی لەش.

شاعیر منداڵان هان دەدات چوست و چالاک بن و بەیانییان زوو لە خەو هەڵبسن

هەڵسە هەڵسە بەیانییە

درەنگە وەختی خەو نییە

ڕۆژ هاتووە خەو ڕاو ئەنێ

بە خەوتووان پێ ئەکەنێ   (جریوەکان, ١٠٢)

لەم شیعرەدا؛ شاعیر منداڵان لەسەر زوو لە خەو هەڵسان پەروەردە دەکات, بەڵام ئامۆژگارییەکی ڕووتی منداڵان ناکات, بەڵکو پشتی بە ڕەگەزی خەیاڵ بەستووە, ((چونکە ئەو شیعرەی بریتی بێت لە ئامۆژگاریی ڕووت, مەعلوومە کە ئیتر وێنە و خەیاڵی تێدا نەخراوەتە کار, بۆ خودی شاعیریش وەها چاکتر بەرهەمەکەی بە ڕەگەزی خەیاڵ و جووڵە دەوڵەمەند بێت)) (حەسەن, ٢٠٢٢, ٥٧). بۆیە شاعیر خەیاڵی تێکەڵ بە شیعرەکەی کردووە.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

٣_ هۆشیاریی منداڵان لەبارەی هاتوچۆوە: بابەتەکانی پەیوەست بە هاتوچۆ و شەقام و پەڕینەوە لە شەقام بابەتێکی گرنگ و پەیوەندارە بە منداڵانەوە, بۆیە شاعیریش لە شیعرێکدا دەڵێت:

من, من, دادە, من من, دادە:

هەرگیز ناڕۆمە سەر جادە

جادە هەر چەن پان و تەختە

بۆ ڕێبواری پیادە سەختە

تا ئۆتۆمبێل بێت و بڕوا

لاڕێ ئەگرم ئەکشێمەوە دوا

گورژم و تاودان فڕکەی سواران

بایەخ نادا بە ڕێبواران

سوار خێرایە, سوار گومڕایە

خەڵک ئەشێلێ و دەربەس نایە (جریوەکان, ١١٤)

شاعیر لەسەر زاری منداڵەوە منداڵان لەسەر ئەوە پەروەردە دەکات, کە نەچنە سەرشەقام, چونکە شۆفێری تیژڕەو دەربەست نایەت و خەڵک دەشێلن.

٤_ ئاگادارکردنەوەی دایباب لە پەروەردەکردنی بەهەڵە: شاعیر لە شیعرێکدا بەناوی (تەمێدادان بەهەڵە) باسی دوو ڕەفتاری ناپەروەردەیی دەکات, ئەوانیش؛ بەکارهێنانی وشەی ناشیرین و لێدانە. شاعیر لە سەرەتاوە باسی دایکێک دەکات, کە لەگەڵ ڕۆڵە چوار ساڵەکەی گفتوگۆ دەکات و سەرزەنشتی دەکات و وشەی ناشیرین پێ دەڵێت؛

بۆچی وا چڵکن و پیسی

دەڵێی شەیتانی نەگریسی

وتم ئەمانە لا بەرە

هەی خوا بتکا بە کۆتەرە (جریوەکان, ١٥٨)

وشەکانی (چڵکن, پیس, شەیتان, نەگریس, کۆتەرە) کۆمەڵێک وشەی شکێنەرەوەن دایکەکە بە بەرانبەر منداڵەکەی بەکاری دەهێنێت و ئەمەش وەک دیاردەیەک لای دایکان هەیە بۆ سەرزەنشتی منداڵەکانیان بەکاری دەهێنن.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

با خەڵک و خوا لۆمەم بکەن

قسەی خۆیان بە با بدەن

بڵێن منداڵ سەرکوێر دەبێ

بە لێدان ترس فێر دەبێ

پەروەردەی تازە وا نابێ

بە لێدان منداڵ چاک نابێ (جریوەکان, ١٥٩)

لێدان ڕەفتارێکی ناپەروەردەییە و دژە بە پەروەردەی سەردەم. پەروەردەی سەردەم جەخت لەسەر پەروەردەی ناتوندوتیژ و گوێگرتن لە منداڵ دەکاتەوە.

٥_ هاندان بۆ خۆشەویستیی نیشتمان: پەروەردەکردنی منداڵ لەسەر خۆشەویستیی وڵات یەکێکی دیکەیە لە پەیامە پەروەردەییەکانی شاعیر

وڵاتەکەم ژیانمە

چاوگی بەهرەی جوانمە

خۆم و سەرم هەرچیم هەیە

بەروبوومی ئەم خاکەیە (جریوەکان, ١١٧)

دروستکردنی ئینتیما و خۆشەویستیی وڵات لای منداڵ بەشێکی گرنگی پەروەردەی منداڵە, بۆیە شاعیر وەک منداڵێک دەڵێت:

خاکی وڵات و لەشی من
یەک پارچە و وەکو یەکن
کە من لەو بم بەو ژیا بم
چۆن چۆن یاساوڵی نابم

ئەم شیعرە هاندانی منداڵە بۆ خۆشەویستیی وڵاتەکەی و وابەستەکردنی منداڵە بە وڵاتەکەیەوە.

کاتێ بردمیان بۆ گەشتوگوزار
لەڕێ گەیشتم بە دێهات و شار
تێپەڕیم بەناو درەخت و باخا
بە چەم و دۆڵا و بە دەشت و شاخا
ئەوسا کە زانیم ئەم خاکە جوانە
ئەم کوردستانە هێلانە
زانیم من کوردم پەروەردەی ئەوم
لە باوەشیایە خۆراک و خەوم
تا ئەو ئازاد بێ منیش ئازادم
هەمیشە لەناو باوەشیا شادم (جریوەکان, ١٦٣)

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

شاعیر تیشکی خستووەتە سەر کۆمەڵێک لایەنی نیشتمانی و نەتەوەیی ئەمەش پەروەردەکردنی نیشتمانیی منداڵانە.

٦_ خۆشەویستکردنی خوێندن لای منداڵ: خوێندن لایەنێکی گرنگی پەروەردەکردنە, چونکە خوێندن دەرگەی زانست و زانیاری بە ڕووی منداڵ دەکاتەوە.

خوێندن وەکو نان و ئاوە
نەزانین لێڵایی چاوە
هەڵسوکەوتی ئەم ژیانە
بەبێ خوێندن ناتەواوە
دنیای خوێندن وەک دەریایە

شتی بەهاداری تیایە (جریوەکان, ١١٩)

پێویستە تەمەنی منداڵ تەنیا بۆ خوێندن تەرخان بکرێت, چونکە یەکێکە پێویستییەکانی ژیانی منداڵە, لەبەر ئەوەی:

تیشکی ڕووناکی ئەم ژینە

تیشکی فێربوون و زانینە

بەبێ خوێندن چۆن دەرئەبەی؟

لەکوێوە ڕێگا دەرئەکەی؟ (جریوەکان, ١٢٠)

ئەگەربێتو منداڵ لە خوێندن دوور بکەوێتەوە ئەوە دەبێتە کەسێکی نەخوێندەوار و ئەو کاتە:

نەخوێندەوار بێ ئاگایە

ڕێچکەی هیوای لە دووی نایە

ڕێی ژیانی تەسک و تەنگە

ناو ئاسمانی شەوەزەنگە

دوا ئەکەوێ لەناو خێزان

وەکو چرۆی گەڵاریزان (جریوەکان, ١٢١)

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

کەسی نەخوێندەوار کەسێکی بێ ئاگایە لە زانست و زانین و دواڕۆژی ڕووناک نییە, بۆیە شاعیر بەردەوام دەبێت و دەڵێت:

نەخوێندەوار, نەخوێندەوار

ئاسۆی بەرچاوی تاریکە

هەر ڕێبازێ پیایا بڕوا

سەخت و هەوراز و باریکە (جریوەکان, ١٢٣)

لەبەر ئەوەی بەشێکی کاتی ئەو منداڵانەی لە تەمەنی باخچەی منداڵان و قوتابخانەدا لەگەڵ مامۆستادان, بۆیە شاعیر دەیەوێت پەیامی خۆشەویستیی مامۆستا بە منداڵان بگەیەنێت و دەڵێت:

مامۆستا گیان, قوتابخانە

باخێکە وەک باخانە

تۆیش لەناویا باخەوانی

ئاودێری پۆلەکانمانی

چەمی زانیاری هەڵئەکەی

ئاوی ئەم گوڵانە ئەدەی (جریوەکان, ١٦٨)

لەبەرئەوەی شاعیر ((بە پیشە مامۆستا بووە, بۆیە ئەو شیعرانەی بۆ منداڵانی نووسیون ئەوە دەردەخەن کە لە دونیا و سروشتی منداڵانەوە زۆر نێزیکە)) (ڕەشاد, ٢٠٢٣, ٩٥) هەروەها ئەوە وای کردووە باشتر پەیامی پەروەردەیی و فێرکاری بە منداڵان بگەیەنێت.

٧_ هاندان منداڵ بۆ دوورکەوتنەوە لە ڕەفتاری نەشیاو و ئەنجامدانی کاری چاک: بەشێکی شیعرەکانی شاعیر بریتییە لە چیرۆکە شیعر و لە ڕێگەی کەسایەتییەکی منداڵ بەناوی (سەلکە) کۆمەڵێک پەیامی پەروەردەیی بە منداڵان گەیاندووە, یەکێک لەوانە باسی ئەوە دەکات ناوبراو هەمیشە خەریکی ئاگرکردنەوە بووە و بە هۆی ئەوەوە ماڵیان ئاگر دەگرێت و خۆشی لەشی دەسوتێت لە ئەنجامی ئەوەوە:

سەلکە برینی ئەو لەش سووتانە

ساڵێ هێشتیەوە لە خەستەخانە

ئەو ساڵە قوتابخانەی لە کیس چوو

هاوەڵەکانی چوونە پۆلی دوو (جریوەکان, ١٨٦)

بەم جۆرە شاعیر پەیامێکی پەروەردەیی بە منداڵان دەگەیەنێت و ئەنجامی ئاگرکردنەوە بۆ منداڵان دەخاتە ڕوو.

مجلة لاراك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

چاکەکردن پەیامێکی دیکەی پەروەردەییە و شاعیر منداڵ لەسەر چاکەکردن ڕادەهێنێت و دەڵێت:

چاکەی خۆت بکە و بیدە بە ئاوا

ڕۆژی نالەبار زوو ئەبێ ئاوا

بچووک ئەتوانێ گەورە سزا دا

لە ڕێگای ڕاست و بیری ئازادا (جریوەکان, ١٩٧)

شاعیر ئەم پەیامەی پەروەردەییەی لە فۆلکلۆری کوردی وەرگرتووە و منداڵان هەڵدەنێت بۆ چاکەکردن.

تەوەری سێیەم: پەیامە فێرکارییەکانی دیوانی جریوەکان

پەیامی فێرکاری یەکێکە لە پەیامە گرنگەکانی ئەدەب و شیعری منداڵان. شیعر و بابەتی فێرکاری پەیوەندییەکی دێرینیان بەیەکەوە هەیە, تا ئەو ئاستەی فێرکاری یەکێکە لەو ناوەڕۆک و مەبەستە شیعرییانەی, کە لە یۆنانی کۆندا بایەخی پێ دراوە و یەکێکە کۆنترین جۆرەکانی شیعر. شیعری فێرکاری واتە ئەو شیعرەی شاعیر تێیدا باسی چۆنیەتی ئەنجامدانی چالاکییەک بکات, یان

باسی زانستێکی تێدا ڕوون بکاتەوە. سەبارەت بە پەیامی فێرکاریی شیعری منداڵان ئەوە خراوەتە ڕوو ((زۆربەی شیعری منداڵان شیعری فێرکارییین, بەو مانایەی ڕێنمایی و پەروەردەکردن و ئامۆژگاریکردنی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی تێدایە, یان خستنەڕووی زانیاری و تێگەیشتن و سوودبەخشینە, ئەمە بەو مەرجەی لەسەر حسێبی خەیاڵ و ئەندێشە و لایەنی ئیستاتیکی و هونەری نەبێت)) (ڕەشاد, ٢٠٢٣, ٣٧_٣٨). پەیامی فێرکاری لەوەدا خۆی دەبینێتەوە, کە لە ڕێگەی شیعرەوە منداڵ فێری چۆنیەتی ئەنجامدانی چالاکییەک یان کارێک دەکات, بۆ ئەوەی ئەو چالاکی و کارە بەدروستی و ڕێکی ئەنجام بدات و شیعرەکە ڕێگەی چۆنییەتییەکە بە منداڵ نیشان دەدات, هەروەها لایەنێکی دیکەی پەیامی فێرکاری ئەوەیە شیعری منداڵان ببێتە هۆکارێک بۆ فێربوونی زانستەکان و دایباب و مامۆستا و قوتابخانە و ناوەندە فێرکارییەکان دەتوانن لەم لایەنەوە سوودی لێ وەربگرن.

ع. ع. شەونم لە شیعرەکانیدا هەندێک پەیامی فێرکاری پێشکەشی منداڵان کردووە و چۆنیەتیی هەندێک کاری بۆ ڕوون کردوونەتەوە.

شاعیر منداڵ فێری ژمارەکان دەکات و دەڵێت:

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

یەک بابەمان ئیشکەرە
دوو دایکم چێشتلێنەرە
سێ خۆشکم ئیشی زۆرە
چوار ئەو خوشکم جلشۆرە
پێنج خوشکی بچکۆلانە
وەڕوێرکەی هەموومانە (جریوەکان, ٦٠)

ئەم شیعرە یارمەتیدەرە بۆ ئەوەی منداڵ فێری ژمارەکان بێت و شاعیر تا ژمارە ١٠ی لە شیعرەکەیدا هێناوە.

شاعیر لە شیعری (خواردن) منداڵ فێری نانخواردن دەکات و دەڵێت:

بابە بابە دەست ئەشۆم
لەگەڵ ئێوە نان ئەخۆم
لە بەردەمی خۆمەوە
ئەخۆم و ئەخۆمەوە
دەستم ڕاناوەشێنم

چێشتەکە نارژێنم

کەوچکەکەم پڕ ناکەم

سنگ و بەرۆک تەڕ ناکەم

کاتێ پاروو ئەگلێنم

دوو لێوم ئەنوقێنم

پارووی بچووک قووت ئەدەم

ئینجا پارووی تر ئەکەم   (جریوەکان, ٥٠)

شاعیر دەیەوێت منداڵ فێر بکات چۆن بەدروستی و جوانی و ڕیکوپێکی نان بخوات.

شاعیر لە دوو شیعردا دیکە بەناوی (میکانۆ)دا باسی ئەو یارییە دەکات و لە یەکەمیاندا دەڵێت:

میکانۆیە میکانۆیە

یارییەکی نفت و نۆیە

دەستەی میکانۆی ئەم جارە

بۆ دەرهێنانی گیاندارە   (جریوەکان, ١٠٤)

هەروەها لە شیعری دووەمدا دەڵێت:

میکانۆیە میکانۆیە

فرمانێکی نفت و نۆیە

ئیستا گەرمەی ئیش و کارە

ناشی دیارە, وەستا دیارە

پارچە دانێ, پارچە بێنە

خانووی جوانم بۆ دەرهێنە   (جریوەکان, ١٠٥)

شاعیر یاریی میکانۆی بە یارییەکی گرنگ داناوەوئەم شیعرە پەیامی فێرکاری تێدایە بۆ ئەوەی منداڵ پارچەکانی ئەو یارییە لە یەک بدات و کەرەستە و کەلوپەلی پێ دروست بکات.

ئەنجام

١_ شاعیر لە ڕووی ناوەڕۆکەوە بایەخی بەرچاوی بە شیعرەکانی داوە و پەیامی پەروەردەیی و فێرکاری لە شیعرەکانیدا بەرجەستە کردووە.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

٢_ پەیامی پەروەردەیی شیعرەکان چەندان لایەن دەگریتەوە و منداڵ لەسەر کۆمەڵێک بەها پەروەردە دەکەن لەوانە: ژینگەپارێزی و ئاژەڵدۆستی, خۆشەویستیی وڵات و نیشتمان, بایەخدان بە زانست و زانین, بەگەورەزانینی مامۆستا...هتد.

٣_ شاعیر سوودی لە فۆلکلۆری کوردی وەرگرتووە و لە چوارچێوەی پەیامێکی پەروەردەیی تەوزیفی کردووە.

٤_ شاعیر بایەخی بە پەیامی فێرکاری داوە و باسی ژمارە و یاری و هەندێک چالاکی وەک نانخواردنی کردووە.

٥_ لەبەر ئەوەی شاعیر خۆی مامۆستا بووە, بۆیە لە منداڵ و قوتابی و قوتابخانەوە نزیک بووە و توانیویەتی بەسەرکەوتوویی پەیامە پەروەردەیی و فێرکارییەکان لە ڕیگەی شیعرەوە بگەیەنێت.

٦_ ناوەڕۆکی شیعرەکانی شاعیر لە چوارچێوەی دونیای منداڵاندایە و وشە و دەربڕینەکانی لە ئاستی فەرهەنگی زمانی ئەوانە و بەجۆرێک دارێژراوە لێی تێدەگەن.

٧_ شاعیر لە ڕێگەی شیعری منداڵانەوە دایبابانی ئاگادار کردووەتەوە لێدانی منداڵ و بەکارهێنانی وشەی ناشیرین لەگەڵیاندا پەروەردەکردنێکی نارێک و هەڵەیە.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية

سەرچاوەکان

یەکەم: بە زمانی کوردی

أ_ کتێب

١_ ئەحمەد, کەیفی (٢٠٢٢), ئەدەب و چیرۆکی منداڵان, چاپخانەی زانکۆی سەڵاحەدین, هەولێر.

٢_ ئەحمەد, نەوزاد عەلی (٢٠٠٦), منداڵ و ئەدەب, چاپخانەی ڕوون, سلێمانی.

٣_ اسماعیل, مظفر مصطفی (٢٠١١), ڕوخسار و ناوەڕۆکی چیرۆکی لای لەتیف هەڵمەت, چاپخانەی حاجی هاشم, هەولێر.

٤_ حەسەن, پەیمان عومەر (٢٠٢٢), ئەدەبی منداڵان و پەیامە پەروەردەییەکان لە بەرهەمەکانی (جەمال گردەسۆری)دا, نامەی ماستەر, کۆلیژی زمان, زانکۆی سەڵاحەددین, هەولێر.

٥_ حەسەن, محەمەد فەریق (٢٠٢٢), دیداری ئەدەبی منداڵان_ شیعر بۆ منداڵان نووسراو و شیعر دەرخکردن, چاپخانەی بینایی, سلێمانی.

٦_ ڕەسوڵ, شوکریە (٢٠١٢), نرخ و بەهای لایلایەی دایک ئەدەبی فۆلکلۆری کوردیدا, چاپخانەی زانکۆی سەڵاحەدین, هەولێر.

٧_ شەونم, ع, ع(٢٠١٢), دیوانی ع. ع. شەونم, چاپخانەی چوارچرا.
٨_ شوان, ئیبراهیم ئەحمەد (٢٠١٨), مەڵۆیێ لە ئەدەبی منداڵانی کورد, چاپخانەی هێڤی, هەولێر.
٩_ شوان, ڕەزا (٢٠٢٢), ڕۆشنبیریی منداڵان, چاپخانەی کارۆ, سلێمانی.
١٠_ فەرهادی, حەمە ساڵح (٢٠١٣), پێگەی شیعری منداڵان لای شاعیرانی کورد, چاپخانەی حاجی هاشم, هەولێر.
١١_ قادر, زیاد ڕەشاد (٢٠٢٣), شیعری منداڵان لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا, دەزگای نارین, هەولێر.
١٢_ محمود, فازڵ مجید (٢٠٠٠), شیعری منداڵان لە ئەدەبی کوردیدا, نامەی دکتۆرا, کۆلێژی زمان, زانکۆی سلێمانی.

ب_ گۆڤار

١_ شەبانی, ئەحمەد (١٣٩٩), شیعری منداڵان بە کەیفی گەورەساڵان, گۆڤاری پژوهشنامە ادبیات کردی.

دووەم: بە زمانی عەرەبی

١_ نجیب, أحمد (١٩٩١), أدب الأطفال علم و فن, دار الفكر العربي, القاهرة.

مجلة لارك للفلسفة واللسانيات والعلوم الاجتماعية